

דף שבועי

בס"ד

פרשת פינחס, תשפ"ה, מספר 1627

פינחס – ברית כהונת עולם

חגי ניצן

לאכלם לערב. דבר אחר, והלא פנחס היה

עמהן²

התנאים נחלקו בשאלה מהו הנימוק ההלכתי שאהרון ובניו שרפו את חטאת ראש חודש ביום חנוכת המשכן לאחר מותם של נדב ואביהו. לדעת רבי נחמיה הנימוק לשריפתו היה שאהרון, אלעזר ואיתמר היו אוננים ונאסרו באכילתו, ולכן שרפו אותו. אך רבי יהודה ורבי שמעון אינם מקבלים נימוק זה, כיוון שלדעתם פינחס נמשח לכהונה כבר ביום חנוכת המשכן ביחד עם אהרון ובניו, ומכיוון שהוא אינו אונן – היה רשאי לאכול את בשר החטאת של ראש חודש. לדעתם, הנימוק שפינחס לא אכל את בשר החטאת של ראש חודש היה, שהבשר נטמא באונס, ולכן שרפו אותו כדין קדשים טמאים. אם כן, לדעת רבי יהודה ורבי שמעון, שפינחס היה כוהן בעת שהרג את זמרי, מה היא מהות שכרו על קנאתו לה? כיצד פירשו הם את הכתוב: "בְּרִית כְּהֻנָּה עִוְלָם?"

מסתבר, שלדעתם ה' הבטיח לפינחס שיזכה לכהונה גדולה הוא וזרעו עד עולם.³ ואכן בסוף ספר שופטים, במלחמת ישראל נגד שבט בנימין על מעשה שעשו בני בליעל בפילגש בגבעה, אנו מוצאים את פינחס בן אלעזר כוהן גדול הנושא את האורים ותומים: "וּפִינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן עָמַד לִפְנֵי בְיָמִים הָהֵם לֵאמֹר הָאוֹסֵף עוֹד לַצָּאֵת לַמִּלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנִימִן אֲחִי אִם-אֶחָדָל" (שׁו' כ:כח).

אם כן, פינחס זכה להיות כוהן גדול, ובכך קיבל את שכרו. השאלה היא האם גם צאצאיו זכו לכהונה גדולה כפי שהובטח לו?

ובכן, בכמה פסוקים בתורה מבואר שאחד מבניו של הכוהן הגדול "יורש" את מעמדו ומתמנה לכוהן גדול: "וְהִפְלִיחַ הַמֶּשִׁיחַ תַּחְתּוֹ מִבְּנָיו" (וי' יטו) וכן "וּכְפָר הִפְלִיחַ אֲשֶׁר-יִמְשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֵא אֶת-יָדוֹ לַכֹּהֵן תַּחַת אָבִיו" (שם טז:לב, ראו גם שם' כט:ל). חז"ל אף משווים את זכותו של הבן לזכות בכהונה גדולה כמו הזכות לנחלה:

פרשתנו פותחת בשכר שזכה פינחס על מעשהו – "בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאֲתִי" (במ' כה:יא) – ובכך מנע כיליון מעם ישראל. שכרו של פינחס היה: "הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם. וְהָיְתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנָּה עִוְלָם" (שם:יב-יג). בדיון זה ננסה לעמוד על מהות השכר.

רש"י מסביר על אתר:

שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרון, לא נתנה אלא לאהרון ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן, אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח, לא בא לכלל כהונה עד כאן. וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי.

ובכן, מהות שכרו של פינחס היא שזכה לעלות ממדרגת לוי למדרגת כוהן, הוא וזרעו עד עולם.

ראוי לציין שרש"י ציטט את שיטת ר' אילעי' בשם ר' חנינא. אך בגמרא (זבחים קא ע"ב) מופיעה גם דעתו של רב אשי: "לא נתכהן פינחס... עד ששם שלום בין השבטים שנאמר (יה' כב:ל) 'וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וַיִּנְשִׂאֵי הָעֵדָה וְרָאִשֵׁי אֲלֹפֵי יִשְׂרָאֵל וגו'". אלא שמהות השכר שהצגנו עד כה מבוססת על דעת יחיד, דעת רבי נחמיה. בספרות התנאים מבואר שרבי יהודה ורבי שמעון חולקים על ר' נחמיה, וסוברים שפינחס נמשח לכהונה כבר בחנוכת המשכן יחד עם אהרון ובניו:

הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני ה' – רבי נחמיה אומר מפני אנינות נשרף לכך נאמר 'אלה'. רבי יהודה ורבי שמעון אומרים וכי מפני אנינות נשרפה? והלא לא נשרף אלא מפני טומאה, שאילו מפני אנינות נשרף, היה להם לשלושתם לשרף. דבר אחר והלא מותרים

* הרב ד"ר חגי ניצן הוא בוגר המחלקה לתלמוד ותושב"ע באוניברסיטת בר-אילן, ומשמש כרכז הערכה באגף ספרי לימוד במשרד החינוך.

1 כך היא גרסת כל כה"י (מינכן 95, קולומביה 294–295, כ"ח 147, וטיקן 118, וטיקן 121). רק בגרסת הדפוסים (ונציה ווילנה) הגרסה היא "ר' אלעזר".

2 ספרא (מהדורת וייס), שמיני פרק ב הלכות ח, י, מו ע"ב.
3 מהרש"א זבחים קא ע"ב.

אולם נראה שנכון יותר לזהות את הפגם בהתנהגות של פינחס ממקום שבו שמו מופיע במפורש: בפרשת פילגש בגבעה, שהתרחשה לפי חז"ל בתחילת תקופת השופטים,¹⁰ התבקש פינחס לשאול באורים ותומים (ש' כ:כח):

וּפִינְחָס בֶּן-אֱלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן עָמַד לִפְנֵי בָּיִמִים הָהֵם לֵאמֹר הַאֲסֹף עוֹד לְצֹאת לְמִלְחָמָה עִם בָּנֵי-בְנִימִן אֲחִי אִם אֶחָדָל, וַיֹּאמֶר ה' עָלָיו כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדְךָ.

בתלמוד הירושלמי, התנא רבי יוסי מבקר את התנהגותו של פינחס. הוא פירש את הפסוק המופיע בדברי הימים א (ט:כ): "וּפִינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר נָגִיד הָיָה עֲלֵיהֶם לִפְנֵי ה' עָמוֹ" באופן המלמד שרוח הקודש סרה מפינחס. לדעת ר' יוסי הסיבה לכך היא: "בימי זמרי – מיחה, בימי פילגש בגבעה – לא מיחה".¹¹

על מה היה פינחס צריך למחות "בימי פילגש בגבעה"? לדעת הרמב"ן (על ויקרא כז:כט), הטבח שעשו "איש ישראל" באנשי יבש גלעד נעשה ביוזמתו של פינחס, כיוון שעברו על "השבועה הגדולה": מי שלא יעלה למצפה להילחם עם בנימין "מות יומת". ככל הנראה, הביקורת של ר' יוסי הייתה שבמקום שפינחס ייזום את קיום השבועה, היה עליו להתיר את שבועתם.

אם כן, המחאה האקטיבית של פינחס בימי זמרי זיכתה אותו בכהונה גדולה, ואילו המחאה האקטיבית שלו בימי פילגש בגבעה, שהובילה לטבח של אנשי יבש גלעד, גרמה לכך שרוח הקודש סרה ממנו, והכהונה הגדולה עברה לבני איתמר. לאחר שרוח הקודש סרה מאביתר הכהן הגדול (כעונש על התנהגותם של בני עלי) זכה צדוק הכהן, מצאצאי פינחס, לכהונה גדולה, ובכך התקיימה הבטחת ה' לפינחס: "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

10 סדר עולם (מהדורת רטנר), עמ' 52: "בימי כושן רשעתים... ובימיו היתה פלגש בגבעה".

11 תלמוד ירושלמי יומא א:א לח ע"ד. ר' יוסי היה תלמידו של רבי עקיבא. ראו הימן, תת"א, ב, עמ' 705-717.

רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הרי הוא אומר "וַיָּמָת נָדָב וְאֶבְיָהוּא לִפְנֵי ה' בְּהִקְרָבָם אֲשֶׁר זָרָה לִפְנֵי ה' בְּמִדְבַּר סִינַי וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם" (במ' ג:ד), שאילו היה להם בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר, שכל הקודם בנחלה הוא קודם בכבוד.⁴

אלא שבחינה מדוקדקת של צאצאי פינחס בן אלעזר המופיעה בדברי הימים א (ה:ל-מא) מלמדת שחסרים בה כוהנים גדולים מפורסמים כמו עלי הכהן, אחיה בן אחיטוב, אחימלך בן אחיטוב ואביתר בן אחימלך.⁵ המסקנה העולה משמות הכוהנים המוזכרים בספר שמואל היא, שבמהלך השנים שבהן שכן המשכן בשילה, הכהונה הגדולה עברה מצאצאי פינחס לצאצאי איתמר. ובתחילת ימי מלכות שלמה, בעוד שהיה המשכן בגבעון, הכהונה הגדולה חזרה לצאצאיו של פינחס – לצדוק הכהן.⁶

על פי האמור לעיל ("שכל הקודם בנחלה הוא קודם בכבוד") עלינו להבין איך ייתכן שהכהונה הגדולה לא עברה מפינחס לבנו או לחילופין לא עברה מאביתר לבנו. אומנם כבר הורו חז"ל, שאם הבן "אינו ממלא מקום אביו, יבוא אחר וישמש תחתיו",⁷ אך במקרים כאלו הכהונה הגדולה עוברת לקרוב משפחה מדרגה ראשונה. וכן, מדוע נלקחה הכהונה הגדולה מפינחס ומאביתר? וכיצד קיים ה' את הבטחתו לפינחס: "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם" (במ' כה:יג)?

הכתוב מעיד שהכהונה הגדולה עברה מאביתר לצדוק כעונש על התנהגותם של בני עלי: "לְמַלְא אֶת דְּבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל בֵּית עָלִי בְּשִׁלָּה" (מל"א ב:כז).⁸ מכאן שיש יסוד סביר להניח, שהכהונה הגדולה עברה מפינחס לצאצאי איתמר כעונש מאת ה'. ואכן, חז"ל זיהו פגם בהתנהגותו של פינחס כשלא הלך להתיר את נדרו של יפתח, וכתוצאה מכך ניטלה ממנו רוח הקודש.⁹

4 ספרא (מהדורת וייס), שמיני פרק א הלכה ב, מז ע"א.

5 עלי: שמ"א ד:יח; אחיה בן אחיטוב: שם יד:ג; אחימלך בן אחיטוב: שם כב:ט; אביתר בן אחימלך: שם כב:כ.

6 מל"א ב:כז-כז. ראו גם דבה"א טז:לט "ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן ה' בבמה אשר בגבעון להעלות עלות לה' על מזבח העולה תמיד לבקר ולערב ולכל הכתוב בתורת ה' אשר צוה על ישראל". חשוב לציין שחז"ל זיהו את פחיתות מעמדו של אביתר (מצאצאי איתמר) בהשוואה לצדוק (מצאצאי פינחס בן אלעזר) כבר בימי מרד אבשלום (סדר עולם [מהדורת רטנר], פרק יד, עמ' 60): "בברוך דוד מפני אבשלום בנו, היה אביתר עומד עד שעלה במעלה הזיתים ושאל באורים ותומים ונסתלק אביתר מן הכהונה הגדולה, ונכנס צדוק תחתיו". ראו גם יומא עג ע"ב.

7 ספרא (מהדורת וייס), צו פרשה ג פרק ה הלכה ב, לא ע"ב.

8 אומנם, במישור האנושי הדיח שלמה המלך את אביתר מהכהונה הגדולה, כיוון שגילה חוסר נאמנות לדוד אביו כשתמך בהמלכת אדוניהו, אך במישור האלוקי – דבר ה' התקיים במלואו.

9 בראשית רבה (מהדורת אלבק), ח"ב, עמ' 643-644. ראו גם מדרש תנחומא (מהדורת בובר), ח"ב, בחוקות, ז, נז.

